

BARTÓK BÉLA ÉS A ROMÁN NÉPZENE

Bartók életének nagy felfedezése, akárcsak a Kodályé is, a parasztszene volt. A parasztság művészi alkotásainak frissességétől elbűvölten és e zene döntő társadalmi-művészeti jelentőségének tudatában a két nagy magyar muzsikusként már századunk első évtizedében lelkesedéssel kezdte meg széleskörű gyűjtő és tanulmányozó munkáját.

A parasztszene, Bartók szerint, „a lehető legtökéletesebb és legváltozatosabb, ami a művészi kidolgozást illeti; kifejező ereje hihetetlenül nagy és ugyanakkor mentes mindenféle érzélgősségtől, fölösleges ornamentikától. Gyakran a primitívségig szimpla, de sohasem szimplista. A zene újjászületéséhez nehezen lehet megfelelőbb kiindulópontot elképzelni“ (*The Folksongs of Hungary*. Musical Courier, New York, 1928). A parasztszene alapos ismerete nélkül nem lehet nemzeti műzenét létrehozni. „A zeneszerzőnek ismernie kell országa népzenejét és ugyanolyan mértékben kell kifejezési eszközeinek urává lennie, mint a költő az anyanyelvnek“ — mondta Bartók egy Bukarestben tartott előadáson 1934. február 18-án (*Muzica populară și însemnătatea ei pentru compoziția modernă*. Revista Fundațiilor Regale, 6. 1934). Ez a program-követelmény volt egész zeneszerzői tevékenységének vezérfonala.

A magyar népdal tipikus sajátosságainak minél alaposabb megismerése szükségessé tette a kutatási szféra kiterjesztését és a szomszédos — román, szlovák, szerb—horvát — nyelvi területek átfogását is. Bartók lendülettel és önfeláldozással végezte e népek folklórjának gyűjtését és tanulmányozását. Az erdélyi román folklór gazdagsága és változatosága lenyűgözte a nagy tudású művészt. Jellemző erre az a tény, hogy az élete folyamán közölt népdalok többsége román eredetű: 1268 dal, értékes tanulmányok kíséretében!

Bartók Béla 1909 nyarán kezdte meg a román folklór gyűjtését. Kilenc év alatt, 1918 őszéig, mintegy 3500 román népdalt gyűjtött a volt Alsó-Fehér, Arad, Bihar, Hunyad, Kolozs, Krassó-Szörény, Máramaros, Maros-Torda, Szatmár, Szeben, Szolnok-Doboka, Temes-Torontál és Torda-Aranyos megyében (a gyűjtött anyag fonográf-hengereken maradt fenn, java része a budapesti Néprajzi Múzeum birtokában).

Bartók megtanult románul, mert — saját bevallása szerint — „szerette a román zenét“, amelyről mindig a megbecsülés meleg hangján szólt. A bihari román népzeneéről például azt írta 1914-ben, hogy talán az egész ország területének „... legcsodálatosabb népzeneje, amely abszolút szempontból is oly elragadó, hogy Európa minden zenésze joggal csodálhatja“ (*Observări despre muzica românească*. Convorbiri Literare, 7—8. 1914). „Úgy vágyakozom valami kis román ének vagy román beszéd után“

— írta Ioan Bușițianak, a belényesi líceum tanárának 1917. május 6-án. S egy ugyancsak Bușițiához intézett, 1917. július 7-én kelt levelében, amelyben jelzi közeli látogatását Egisto Tango neves karnaggyal együtt: „Nagyon örülök már a bihari kirándulásunknak és főleg annak, hogy végre egy nagy zeneművésznek mutathatom be helyszínén a bihari páratlan énekeket“ (Demény János: *Bartók Béla levelei*. Budapest, 1955).

Az első közlés Bartók román gyűjtéséből *Cîntece populare românești din Comitatul Bihor* címmel 1913-ban jelent meg, D. G. Kiriac ajánlására, a Román Akadémia gondozásában, a *Din viața poporului român* gyűjtemény- és tanulmányorozatban. A román és francia nyelvű előszóban a gyűjtő néhány magyarázó szóval rávilágít a gyűjtés körülményeire, a különböző dallamcsoportokra és elrendezési módjára a kötetben. Az előszó ugyanakkor a román dalszövegek néhány sajátosságára is rámutat.

A kutatások kiterjesztésével és elmélyítésével egyidőben fejlődött és tökéletesedett Bartók koncepciója is. Az elkövetett hibákat nyíltan bevallja és habozás nélkül helyesbíti, a régebbi lejegyzéseket — mint például a bihari kötetben szereplőket —, amelyeket nem tart eléggé részleteseknek és pontosaknak, aprólékos gonddal elkészített, újabb átírásokkal helyettesíti, elveit pedig ellenőrzi, s új elemekkel, a román folklórra vonatkozó új megjegyzésekkel egészíti ki őket. Ezért a következő nagy gyűjteménye: *Volksmusik der Rumänen von Maramureș* (München, 1923) és *Melodien der rumänischen Colinde* (Bécs, 1935) — mindkettő átfogó tanulmányokkal — klasszikus példái a zenei monográfiának; az előbbi egy vidék folklórjával, az utóbbi pedig egyetlen népdal-fajttával foglalkozik.

Bartók első tanulmánya a román folklórrol — *A hunyadi román nép zenedialektusa* — 1914-ben jelent meg magyarul, majd 1920-ban német nyelven is. A felvetett kérdések és a vázolt elvek következtében ez a mű valósággal alapköve a román folklórkutatásnak, olyan alkotás, amelyben a szerző minden addigi írásának értékszintjét meghaladja. Lefekteti a román népzene metrikájának és ritmikájának alapjait, körvonalazza a népdalok elemzésének szempontjait, és megállapítja azokat a jellegzetességeket, amelyek szerint a tulajdonképpeni dalokat „zenei dialektusokba“ lehet csoportosítani, ahogyan a szerző nevezi. Ezeket az elveket újra alkalmazza és továbbfejleszti az említett két nagy román népdal-gyűjtemény elé írt tanulmányában, a *Népzeneünk és a szomszéd népek népzeneje* című jelentős összehasonlító folklórtanulmányában, amely magyar (1934), német (1935), francia (1937) és részleteiben román (1936 és 1937) nyelven jelent meg, valamint számtalan tanulmányban és cikkben, amelyek idegen nyelvű időszaki közlönyökben és szaklexikonokban láttak napvilágot; ezek közül különösen fontos a *Zenei Lexikon* (Budapest, 1931) és a *Schweizerische Sängszeitung* (Bern, 1933). Ilyen szempontból ugyancsak jelentős *A magyar népdal* című munka bevezető tanulmánya, amely magyarul (1924), németül (1925) és angolul (1931) jelent meg.

Kutatásai során Bartók Béla sok kölcsönhatást fedezett fel a magyar népzene és a szomszédos népek zenéje között. Élete utolsó éveinek nyugtalanságában tisztázta álláspontját a folklórban jelentkező kölcsönhatásokat illetően: szerinte ez nem jelenti az egyik nép szegényedését a másik javára, hanem mindkettő művészeti kincstárának gazdagodását. A világ e részén élő népek zenéjét összehasonlítva azt észlelte, hogy a művészi értékek cseréje állandó folyamat, s a dalok kereszteződése és visszakeresz-

teződése már évszázadok óta tart. Ez a csaknem megszakítatlan dallamcsere az Európa e részén elterülő országok sajátos történelmi, társadalmi, gazdasági és politikai körülményeivel magyarázható. De a különböző nemzetek kapcsolatai nemcsak a dallamok kicserélődését eredményezik, hanem — és ez a fontosabb — ösztönzően hatnak az új zenei stílusok kialakítására, ami maga után vonja a népzene páratlan gazdagodását. A délkelet-európai népek zenefolklorja közötti szüntelen kölcsönhatások révén a dallamok és dallamtipusok óriási méretű és sokoldalú gazdagsága jött létre (*Race Purity in Music. Modern Music, New York, 1942*).

1914. szeptember 27-én kelt levelében néhány hónappal az első világháború kitörése után Bartók Béla ezeket írta Ion Bianunak: „... bármi történjék is, nem fogom elárulni munkámat, amelyet megkezdtem: életem céljának tartom folytatni és befejezni a román nép zenéjének tanulmányozását, legalábbis Erdélyben.“ A mostoha körülmények ellenére lelkiismerettel teljesítette ezt a nemes vállalását.

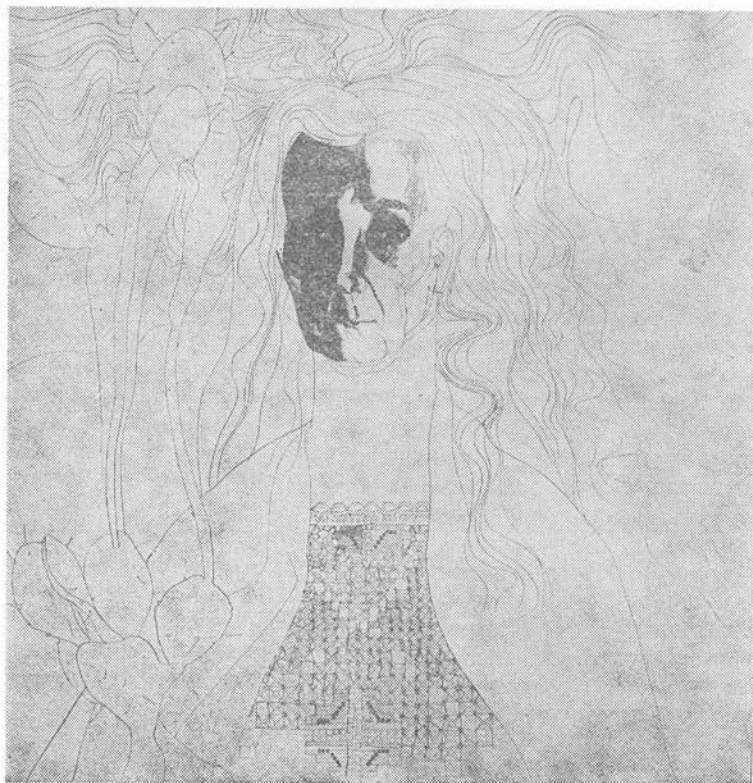
Több mint 2500 román népdal várt még közlésre, Bartók élete utolsó évéig folytatta tanulmányozásukat és elrendezésüket, hogy kiadhassa őket. Különösen 1940—1945 között foglalkozott sokat a román anyaggal. Nyomatásra előkészítette közöletlen gyűjtését, s újrakiadás céljából ellenőrizte a máramarosi és a kolinda-monográfiát. A népzene gyűjtése és tanulmányozása, Bartók szavaival élve, „számomra a legfontosabb dolog, amelyért érdemes élni“ (*Rumanian Folk Music I. Hága, 1967*). De eltávozott az élők sorából, anélkül hogy teljesülni látna volna ezt a forró vágyát.

A New York-i Bartók Béla-levéltár Constantin Brăiloiuira, a nagy népzene-tudósra, a román zenefolklor-kutatás atyjára, Bartók jóbarátjára bízta a kiváló magyar muzikus hagyatékában maradt nagy román népzene-gyűjtemény kiadásának gondozását. E sorok írójához címzett több levelében Brăiloiu panaszkodva említette azokat a nehézségeket, amelyeket az amerikaiakkal kialakított együttműködésben tapasztalt: „Nagyon nehezen halad Bartók munkájának a kiadása. Befejeztem a Kolindákat, de New Yorkban, nem tudom miért, a kiadással megbízott úr nem igyekszik“ (Genf, 1957. július 11). „Bartók munkáinak kiadása és újrakiadása nagyon lassan halad, sok a tanács és a nagy vizen át intézett kérdés, végtelen idővesztésekkel“ (Párizs, 1957. október 14). „Egyáltalán nem vagyok Bartók gyűjteményének a »fogllya«, hanem inkább elszomorít az amerikaiak lassúsága, amelynek részben a nagy távolság miatti nehéz írásbeli érintkezés, de részben érthetetlen az oka“ (Párizs, 1957. november 29). „Végre elkészült Bartók Kolinda-kötete, amelyet a tengerentúli urak nagyon sokáig késleltettek. Nem tudom, mikor jelenik meg. Megkezdtem a máramarosi kötetet“ (Párizs, 1958. február 27). De elhunyt Constantin Brăiloiu is, anélkül hogy Bartók nagy román gyűjteménye nyomdafestéket látott volna. Csupán 1967-ben jelent meg Hágában Benjamin Suchoff amerikai muzikológus gondozásában, *Rumanian Folk Music* címmel három vaskos kötet (több mint 2300 lap terjedelemben), amely 2555 dallamot, 1752 költői szöveget, átfogó előszavakat, bevezetőket és gazdag jegyzetanyagot tartalmaz, s Bartók Bélának 1908 és 1917 között gyűjtött, addig közöletlen folklórananyagát mutatja be. Amint Constantin Brăiloiu 1958. február 27-én kelt levelében közölte, „Bartók Béla a nagy gyűjteményt, »Rumanian Folk Music«, teljesen nyomdakész állapotban hagyta hátra.“ (Előkészületben van a román kolindáknak — IV. kötet — és a máramarosi román népzene-

nének — V. kötet — szentelt, Bartóktól átnézett monográfiák újrakiadása.) Ugyanakkor Budapesten megjelent faksimile újrakiadásban a bihari és máramarosi gyűjtés, valamint a kolinda-monográfia, a szintén Bartók-barát Denijs Dille, az ismert belga muzikológus lelkiismeretes, hozzáértő gondozásában.

Bartók Béla tudományos közlései és zenei feldolgozásai révén az egész világon ismertté és becsültté tette a román nép művészi alkotásait. Kutatásai széles távlatokat nyitottak a román folklór tanulmányozása előtt, s tanulságait a román kutatók hasznosítják munkájukban. Bartók ismerte és nagyra értékelte a román folklórkutatás eredményeit s felhasználta őket későbbi műveiben. *Miért és hogyan gyűjtsünk népzene?* (Budapest, 1936) című tanulmányában például, miután Constantin Brăiloiu *Schița unei metode de folclor muzical* (Bukarest, 1931) című munkájából vett szöveget ír fölébe „mottó“-ként, egész oldalakat idéz a neves román népzene-kutató műveiből. Egy hosszú idézet végén Bartók a következőket jegyzi meg a Romániában végzett folklórgyűjtés módjáról: „Ebből az idézetből láthatjuk, mennyire a végletekig menő, a legalaposabb német tudós aprólékosságát is megszégyenítő részletességgel történhetik valamilyen népszokás leírása.“

Bartók Béla halálával a román nép igazi barátot veszített el. Emléke örökké élni fog szívünkben, nagyszerű példamutatása világító fénysugarat jelent a nép művészi alkotásainak felkutatását és értékesítését szolgáló munkánkban, s törekvéseinket magasztos politikai hitvallásának megvalósítására összpontosítja: „a népek testvériesülése, minden háború és viszály ellenére.“

Tóth
László:
Mama